

**Kertomus kesän 1996 tutkimustöistä Hämeenkosken Pyhän Laurin kirkon
rauniolla**

Kaivauskertomus	3 sivua
Liite 1, peruskartan ote	1 sivu
Liite 2, löytöluettelo	2 sivua
Liite 3, luumateriaali	1 sivu
Liite 4, naulat	2 sivua
Liite 5, tiilet	2 sivua
Liite 6, pohjavaaitus	1 sivu

Kertomus kesän 1996 tutkimustöistä Hämeenkosken Pyhän Laurin kirkon rauniolla

Kertomukseen liittyy löydöt päänumerolle KM 97004:1-32
pk 213309
x= 6769.05 y= 1561.15

Kesällä 1996 (3.6-31.7) suoritettiin Hämeenkosken Pyhän Laurin kirkon rauniolla tutkimus, jonka tarkoituksena oli tehdä pohjatyötä tulevaisuudessa suoritettaville kaivauksille. Työssä poistettiin ja seulottiin vuoden 1962 tutkimuksissa muodostunut maavalli, joka sijaitsi kirkon ympärillä tasaisesti noin 1.5 m päässä kirkon seinän ulkopinnasta. Koska vallista mahdollisesti löytyvä esineistö ei tulisi olemaan alkuperäisillä paikoillaan, katsottiin tarkoituksenmukaiseksi tehdä kaivaus yksinkertaisesti lapioimalla vallin maa ja seulomalla se. Valli poistettiin ympäröivän maanpinnan tasolle.

Aikaisempia tutkimuksia : A. Hackmann 1892,
H. Lilius 1961, 1962
M.Hiekkanen 1994, 1995, 1996

Työ aloitettiin poistamalla pintamaa maavallin alueelta. Tämän jälkeen maavalli jaettiin kahteenkymmeneen neljään kulmaltaan yhtä suureen sektoriin, joiden keskipisteenä käytettiin kirkkosalin raunioita keskipistettä. Näitä sektoreita käytettiin dokumentoinnin pääyksikkönä ja ne nimettiin aakkosilla A-Z, jättäen pois aakkoset Q ja W. Sektoriksi A määriteltiin raunioita itä-länsi suuntaisen lävistäjän pohjois puolinen sektori raunioita länsipäädyssä, muut sektorit nimettiin aakkosjärjestyksessä myötapäivään. Tässä vaiheessa mittasimme pinnankorkeuden samoista vallin kohdista, joista mittaukset oli suoritettu 5.9.1995 päivätyin museoviraston rakennushistorian osaston mittauspiirrustuksen mukaan.

Varsinainen vallin poisto aloitettiin sektorista A edeten myötapäivään sektorin J loppuun saakka, jonka jälkeen työn teon helpottamiseksi siirryttiin sektoriin Z, josta edettiin vastapäivään. Lopuksi aluetta tasoitettiin paikoittain arvioidulle vuoden 1962 maanpinnan tasolle ja poistetun vallin alueelta mitattiin pinnan korkeudet.

Vallista poistettu pintamaa kasattiin kumpareeksi noin kymmenen metrin päähän raunioita luoteisviisteen luoteispuolelle. Seula-asema sijoitettiin kirkkoa eteläpuolella

Seulottu maa jätettiin kumpareeksi seula-aseman kohdalle. Molemmat maa kumpareet on tarkoitus poistaa Hämeenkosken seurakunnan toimesta ja niiden maa käyttää niityn tasoittamiseen. Vallista kerätyt kivet koottiin niityn vastakkaiselle reunalle tietä reunustavan ojan viereen hieman yli kymmen metriseksi ja kolme metriä leveäksi tien myötäiseksi kasaksi, jonka pohjoispäähän kerättiin vallista otetut suuremmat tiilen kappaleet. Isommat kivet jätettiin paikoilleen vallin kohdalle.

Vallin maassa oli runsaasti pieniä laastin ja tiilen paloja. Maa oli itäpäädyssä multaisempaa ja näytti siltä, että muurin reunaa oli kaivettu tältä sivulta syvemmälle kuin muualla. Vallissa oli huomattavasti kiviainesta sektoreissa F-I, R-T, sekä sektorissa O ja sektorin P itä osassa. Hackmanin vuonna 1892 piirtämä uuden kirkkomaan muurin alku on jäljellä kulkien koillisviisteen ja pohjoisseinän kulmasta koilliseen ja kääntyen länteen maansekaisena kohoumana. Vallin kohdalla oli sen jatkuminen selvää. Muita rakenteita ei vallin kohdalta tullut selvästi esiin. Poistetussa maassa oli parin sentin pituisia kappaleita palanutta kiveä, sekä sulaneita kimpaleita määrittelemätöntä ainesta, ilmeisesti suurimmaksi osaksi laastia ja savea, joista osassa oli lasittuneita kohtia. Palanutta ainesta löytyi vallin koko matkalta, mutta sen määrä oli huomattavan vähäistä, mikäli kirkon olettaisi palaneen. Hiiltä ei vallista löytynyt, lukuun ottamatta länsi päätyä, jonka läheisyydessä oli paikallisten työntekijöiden mukaan poltettu nuotiota viime vuosien kuluessa.

Paikallinen perimätieto kertoo kirkon raunion pohjoispuolella olevan lähteen olleen huomattavasti vesirikkaampi, siinä määrin, että kirkolle on päässyt veneellä. Lähdettä on pidetty Ämmänlähteeksi kutsuttuna uhrilähteenä. Lähde on ruopattu 1960-luvun alussa, mutta ruopattua maata ei ole siirretty penkalta. Alueen tutkimuksen edetessä olisi perusteltua tutkia lähteen penkat metallinilmaisimella. Vuonna 1962 kaivauksilla työskennellyt henkilö kertoi silloin löytyneen ehjiä ihmiskalloja ja muita hyväkuntoisia luita, jotka haudattiin uudelleen alueelle. Paikkaa hän ei osannut tarkemmin määrittellä. Raunion länsipuolella oleva niitty on ollut viljelyskäytössä vielä vuonna 1994.

Kirkko on ilmeisesti sijainnut niemekkeellä, jota on pohjois-, itä- ja eteläpuolella reunustanut lähteestä alkunsa saanut ja itään virrannut joki. Kirkkomaan on sijainnut niemellä kirkon itäpuolella. Muinaisjäännöksen rajojen määrittämiseksi alueen hoitoa silmällä pitäen tulisi kirkkomaan rajat selvittää. Tämä voitaisiin tehdä kaivamalla metrin levyisiä ja viisi metriä pitkiä koeojia pohjois-eteläsuunnassa, oletetuille kirkkomaan reunoille esimerkiksi kymmenen metrin välein. Samalla kaivettaisiin pitempi

koeoja kirkon itä-länsi akselin suunnassa itäpäädyn määrittämiseksi. Näin häiritään kirkkomaan aluetta systemaattista koekuopitusta vähemmän, mikäli itse kirkkomaan myöhemmin päätyy tutkimuksen kohteeksi.

Löytöinä seulonnasta tuli yhteensä noin 19 kg luuta, sekä ihmisluuta että eläinluuta. Ihmisluissa oli sekä aikuisten, että lasten luita (tunnistus tehty pääasiassa kallon luiden mukaan). Kirkon länsipäädyistä sektorista A erottui rykelmä lapsen luita; mahdollisesti erillisen hautauksen jäännös. Ihmisluumateriaali palautetaan Hämeenkosken seurakunnalle uudelleenhautausta varten. Eläinluumassa koostuu pääasiassa sikojen ja nautaeläinten luista. Muutama kalan suomu ja leukaluun kappale jäi seulaan, mukana hauen alaleuka. Epäselvät luut (hyvin pienet kappaleet tai hyvin huonokuntoiset luut) on luokiteltu ihmisluuksi, jotta mahdollisimman suuri osa todellisista ihmisluista tulisi uudelleenhaudatuksi. Lukumääräisesti seuraavaksi suurin löytöryhmä on naulat, joita tuli n. 90 kappaletta. Tärkein löytö kaivauksilta oli kuitenkin kappale hiottua kivilaattaa, johon oli kaiverretty ristikuviota. Kappale on todennäköisesti mensan pala, jossa on näkyvissä vihkiristiä. Lisäksi seulonnasta tuli kolikoita, keramiikkaa ja lasia. Mikään löytökokonaisuus tai erillinen löytö ei anna selkeää ajoitusta ihmisen toiminnan ajallisille rajoille raunion alueella.

Petteri Liesivuori

Miikka Kumpulainen

- 1 Vastakkaisin puolin hiottu kalkkipitoinen hiekkakivi, jossa uurrettu risti. 8,0 x 4,0 x 2,9 cm. Sektori D.
- 2 Liuske hioinkiven katkelma. 9,0 x 4,4 x 1,0 cm. Sektori E.
- 3 Veitsen terä, kärki katkennut. 8,0 x 1,3 x 0,2 cm. Sektori E.
- 4 Pronssinen solki. Neliön muotoinen, yhdellä sivulla kaareva levennys, jossa neljä uurretta. 2,8 x 3,1 x 0,3 cm. Sektori G.
- 5 Rautakoukku. 5,1 x 3,3 x 0,9 cm. Sektori J.
- 6 Puukon terä. 11,2 x 2,0 x 0,5 cm. Sektori L.
- 7 Lusikka. Varren päällä koristekuviota, alapinnalla leima ?2/21. 19,1 cm pitkä. Sektori O.
- 8 Metallinappi. Pyöreä, koveralta pinnalta katkennut kiinnike. \varnothing 1,8 cm. Sektori S.
- 9 2 naulaa esimerkkeinä löytyneestä naula materiaalista. Pituus 8,5cm, kannan paksuus 1,9cm, kannan leveys 0,7cm. Sektori A. Pituus 7,2cm, kannan paksuus 1,2cm, kannan leveys 1,3cm. Sektori C.
- 10 U:n muotoinen metalli hakanen. Esimerkkinä neljästä löytyneestä. 3,5 x 1,9 x 0,2 cm. Sektori E.
- 11 Rombimainen metallilevy, jonka keskellä reikä. 4,1 x 3,2 x 0,1 cm. Sektori S.
- 12 Liitupiipun varren katkelma, jossa pesän pohjatappi. Pituus 3,9 cm \varnothing 0,9 cm. Sektori B.
- 13 Liitupiipun pesän pohja. varren halksisija 0,9 cm. Sektori C.
- 14 Liitupiipun varren katkelma. Pituus 2,6 cm \varnothing 0,7 cm. Sektori H.
- 15 luontainen maa-ainesmuodostuma. Pituus 1,0 cm. \varnothing 0,8 cm. Sektori G
- 16 2 palaa lasia. Löytöhetkellä vaalean vihreitä. Paksuus 0,2 cm. Sektori A.
- 17 2 palaa lasia. Löytöhetkellä vaalean vihreitä. Paksuus 0,2 cm. Sektori B.
- 18 3 palaa sinistä lasia, joissa koristelua. Paksuus keskimäärin 0,4 cm. Sektori U.
- 19 Posliinia 2 kappaletta. Teekannun nokka, pituus 9,4 cm. Seinämän pala, paksuus 0,3cm. Sektori E.
- 20 Posliinia 2 kappaletta. Koriste kerubi, korkeus 5,2 cm. Sektori K.
- 21 Posliinia 5 kappaletta. 1,1 - 3,4 cm. Yhdessä kierre ura. Sektori N.
- 22 Posliinia 2 kappaletta. 1,1 - 1,2 cm. Sektori O.
- 23 Posliinia, seinämän pala, jossa violetinpunaista koriste lasitusta. Paksuus 0,3 cm. Sektori P.
- 24 Posliinia, seinämän pala, jossa pinnassa profilointia. Paksuus 0,2 cm. Sektori R.
- 25 Kivitavaraa. astian suun pala, jonka reuna ulospäin taivutettu. Ulkopintassa sininen lasite, sisäpintassa valkoinen lasite. Pituus 3,6 cm leveys 1,6 cm, paksuus 0,7 cm

- 26 keramiikkaa. 2 kappaletta. Väri punaruskea. Isomman kappaleen ulkopinnassa dreijausjälkiä, sisäpinnalla kirkasta lasitetta. Pienemmässä toisella pinnalla kirkas lasite. 3,7 cm x 2,9 cm x 0,8 cm; 1,9 cm x 1,7 cm x 0,4 cm. Sektori A
- 27 keramiikkaa 1 kappale. Väri punaruskea. Toinen pinta lasitettu ja siinä valkoiset koristeviivat. Pituus 1,6 cm , leveys 0,7 cm, paksuus 0,2 cm. Sektori C.
- 28 keramiikkaa 1 kappale. Väri vaalean ruskea. Ulkopinnassa dreijausjälkiä, sisäpinnassa lasitetta. Pituus 2,8 cm, leveys 1,0 cm. Sektori U.
- 29 metallikuonaa g. Sektori E
- 30 koristerappausta 1 kappale. Sektori P
- 31 rappausta 8 kappaletta.
- 32 koristetiilen pala.

Luumateriaali

Luvut grammoina

Sektori	Ihmisluita	Eläinluita	yhteensä
A	70,0	0,0	70,0
B	28,8	3,1	31,9
C	59,4	173,2	232,6
D	41,6	629,0	670,6
E	59,2	483,3	542,5
F	66,7	421,1	487,8
G	86,6	229,4	316,0
H	71,6	311,7	383,3
I	112,0	154,7	266,7
J	1477,7	398,5	1876,2
K	2787,0	277,8	3064,8
L	3444,2	1031,1	4475,3
M	3350,2	543,9	3894,1
N	171,0	294,3	465,3
O	154,1	1173,0	1327,1
P	54,5	58,5	113,0
R	1,4	42,0	43,4
S	0,0	4,5	4,5
T	26,5	109,1	135,6
U	0,0	69,1	69,1
V	4,1	103,3	107,4
X	0,0	0,0	0,0
Y	9,2	174,5	183,7
Z	0,0	48,4	48,4
	12 075,8	6 733,5	18809,3

Naulat

Kannan muodot: pyöreä=P, suorakaiteen muotoinen=L
Mitat senttimetreinä.

sektori	pituus	kannan muoto	kannan paksuus	kannan leveys
A	8,5	L	1,9	0,7
B	7,0	L	2,0	0,9
C	9,5	L	1,7	0,7
	8,1	L	0,7	0,6
	9,3	L	0,9	0,9
	9,6	L	2,7	1,0
	7,2	P	1,2	1,3
D	7,5	P	2,1	1,8
	9,5	L	1,7	0,7
	9,5	L	1,6	0,9
	11,1	L	1,6	0,7
	7,7	L	1,7	0,7
E	7,6	L	1,7	0,9
	6,5	P	1,5	1,6
	9,5	L	1,5	0,6
	7,6	L	2,9	1,1
	10,4	L	2,3	1,3
	10,2	L	2,1	0,7
	9,7	L	1,4	0,6
	9,4	L	1,7	0,7
	9,2	L	1,5	0,9
	8,1	L	1,4	0,7
	9,6	L	2,2	0,8
	9,5	L	1,6	0,7
F	9,3	L	1,5	0,5
	10,4	L	1,9	0,7
	10,3	L	1,5	0,6
	10,6	L	1,1	0,7
	8,2	L	2,0	1,0
	9,7	L	2,2	1,2
	10,1	L	1,8	1,1
	9,5	L	2,1	1,0
	9,9	L	1,7	0,6
	12,6	L	1,8	1,0
G	9,8	L	1,8	1,0
	7,9	L	2,0	1,0
	9,7	L	2,0	0,7
I	8,0	L	2,3	0,9
	8,2	L	1,7	0,7
	7,1	L	?	0,7
	9,1	L	1,6	0,7
	7,8	L	1,8	1,0

sektori	pituus	kannan muoto	kannan paksuus	kannan leveys
I	7,8	P	1,7	1,0
K	5,7	L	1,8	0,8
	8,1	L	2,0	0,9
	6,7	L	1,8	1,0
	6,6	L	1,8	0,7
	7,0	P	1,8	1,5
	8,3	P	2,3	1,4
	9,7	P	1,7	1,6
	6,6	L	1,8	1,0
L	9,0	L	1,8	0,6
	9,5	L	1,7	0,9
M	7,6	P	2,1	1,8
	8,7	L	1,6	0,7
	9,2	L	1,7	0,8
N	10,2	L	2,1	1,3
	9,3	L	1,7	1,2
	10,8	L	1,8	0,9
O	9,5	L	1,5	0,7
	6,7	L	2,1	1,0
R	9,2	P	2,5	1,8
	6,5	L	1,5	0,6
S	9,1	L	1,9	1,3
	6,9	L	1,6	0,7
	8,7	L	1,4	0,9
T	8,7	L	1,4	0,9
	5,0	L	1,6	1,0
	7,5	L	1,6	1,0
U	6,2	L	1,9	1,1
	6,4	P	1,6	1,6
	8,5	P	1,7	1,4
	6,1	P	1,6	1,3

Tiilet

Luettelo mitattavissa olleista tiilistä. Mitat senttimetreinä.

1	?	16,0	9,9
2	?	15,9	8,1
3	?	15,6	9,9
4	?	15,5	8,6
5	?	14,6	8,9
6	?	14,5	8,6
7	?	14,4	7,9
8	?	13,7	9,0
9	?	12,0	8,8
10	?	12,0	8,6
11	?	?	20,0
12	?	?	16,4
13	?	?	15,1
14	?	?	15,1
15	?	?	14,5
16	?	?	12,5
17	?	?	12,0
18	?	?	12,0
19	?	?	12,0
20	?	?	11,8
21	?	?	11,7
22	?	?	11,4
23	?	?	10,5
24	?	?	10,5
25	?	?	10,0
26	?	?	9,5
27	?	?	9,5
28	?	?	9,4
29	?	?	9,4
30	?	?	9,2
31	?	?	9,2
32	?	?	9,2
33	?	?	9,2
34	?	?	9,0
35	?	?	9,0
36	?	?	8,9
37	?	?	8,9
38	?	?	8,9
39	?	?	8,9
40	?	?	8,8

LIITE 5

2/2

41	?	?	8,7
42	?	?	8,6
43	?	?	8,6
44	?	?	8,5
45	?	?	8,5
46	?	?	8,5
47	?	?	8,5
48	?	?	8,4
49	?	?	8,4
50	?	?	8,4
51	?	?	8,4
52	?	?	8,2
53	?	?	8,0
54	?	?	7,6

Maastonmittaukset.

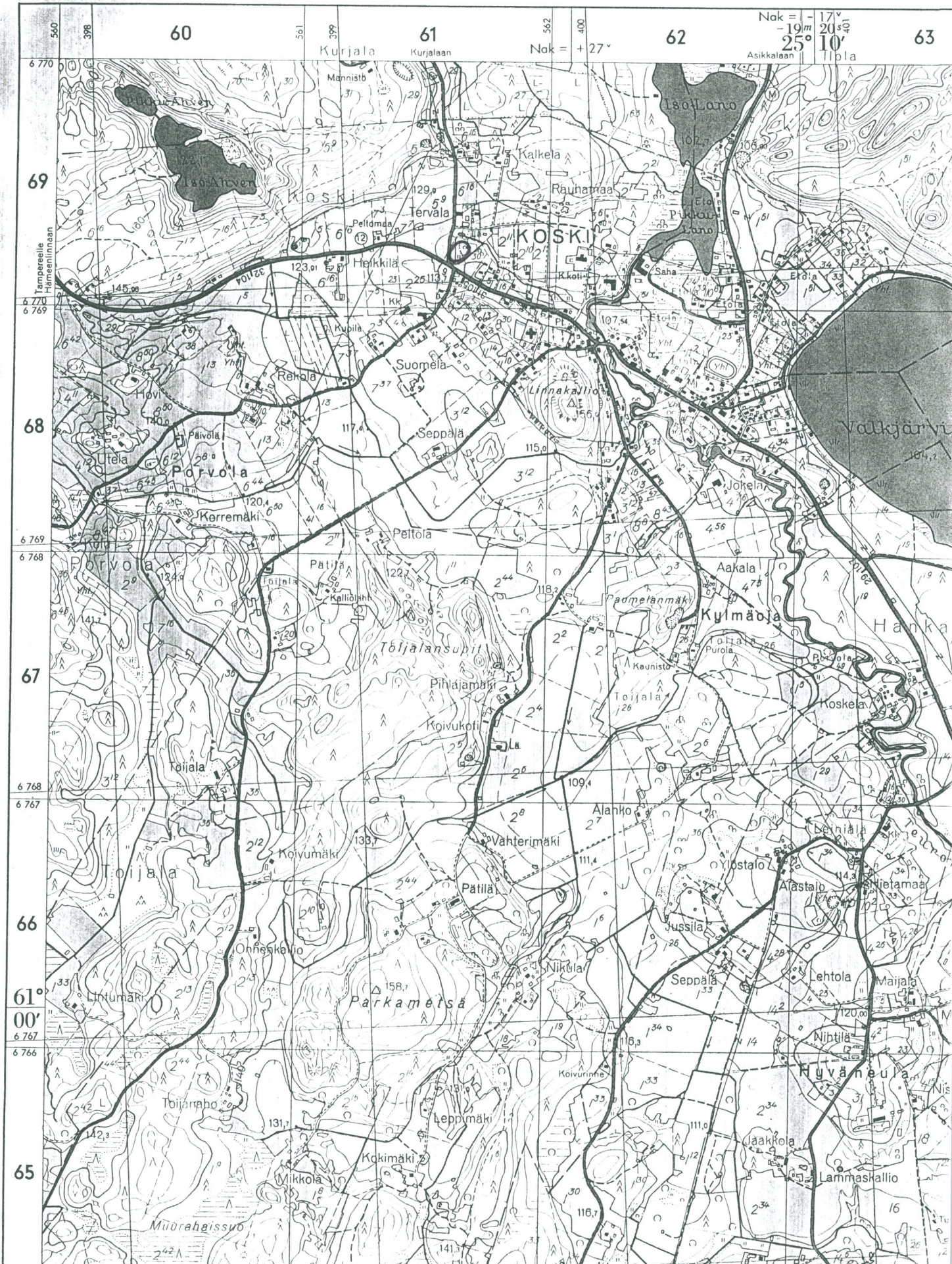
Maanpinnantaso mitattiin vaaituskoneella maavallin keskikohdalta pintamaan poiston jälkeen. Mittaukset suoritettiin samoista kohdista, kuin 5.9.1995 päivätyssä mittausspiirustuksessa. Korkeudet ovat mmpy.

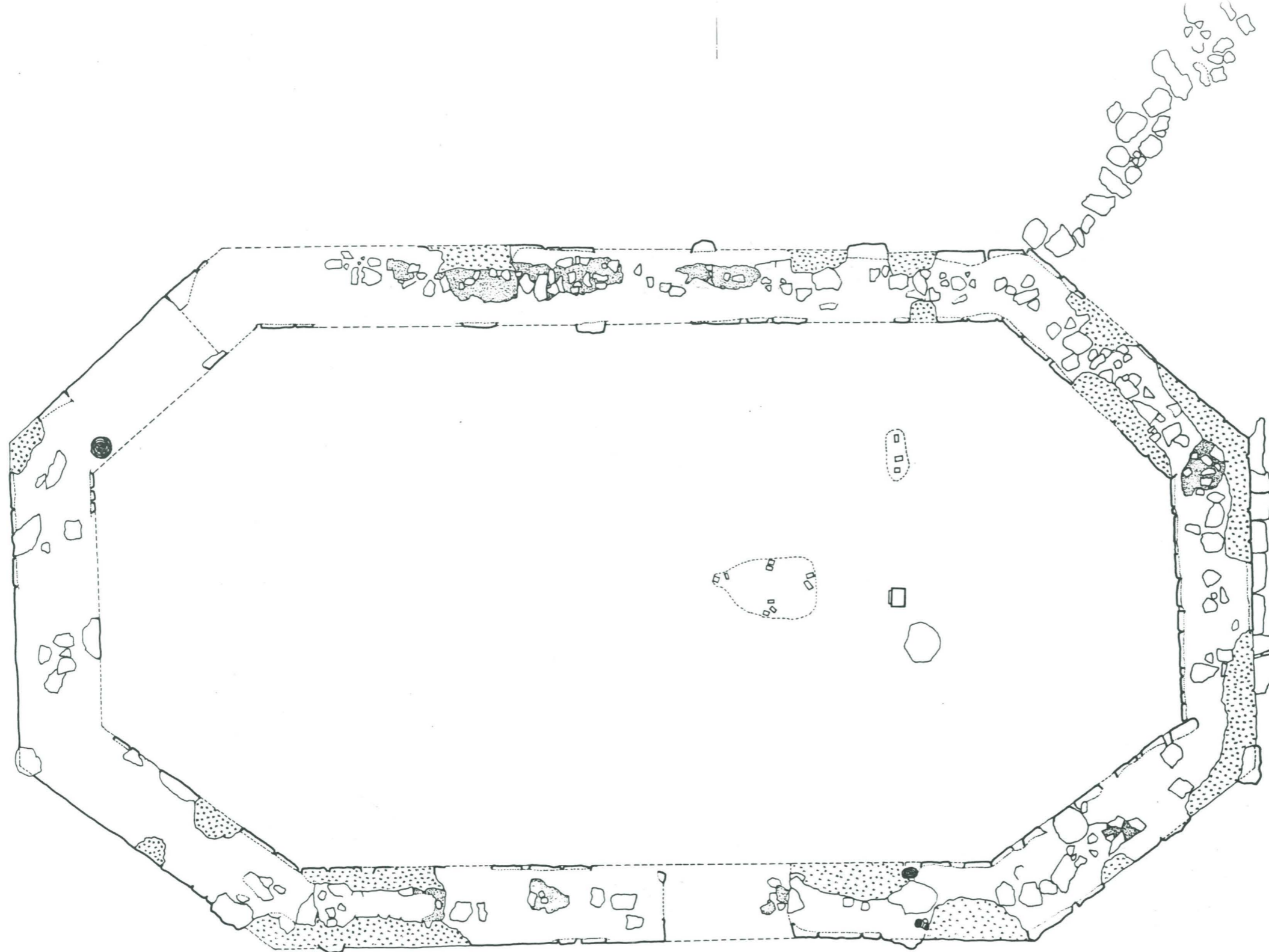
1995	1996
+133,35	+113,27
+133,48	+113,42
+114,03	+113,91
+113,61	+113,52
+113,04	+113,05
+112,36	+112,37
+112,63	+112,65
+112,88	+112,85
+113,03	+112,87

Maavallin poiston jälkeen mitattiin maanpinnantaso kunkin sektorin keskikohdasta.

A	+112,86
B	+112,97
C	+112,94
D	+113,13
E	+113,34
F	+113,36
G	+113,35
H	+113,38
I	+113,32
J	+112,98
K	+112,67
L	+112,33
M	+112,06
N	+111,79
O	+111,88
P	+112,16
R	+112,25
S	+112,25
T	+112,27
U	+112,34
V	+112,40
X	+112,49
Y	+112,56
Z	+112,71

N:o 213309

KOSKI HL Hämeenkoski		Pyhän Laurin kirkonraunio POHJA 1:100	
MITTAUSDOKUMENTOINTI		MUSEOVIRASTO RAKENNUSHISTORIAN OSASTO	
MITTAUS S.S.1995 T. HIRVONEN & YLÖ PIIRITÄNTY J.S.1998 T. HIRVONEN		RTTARILUOKA 0679 HES 17 PUN.	